

УДК 1:16(161)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-13/15>

Олена ЩЕРБИНА, д-р філос. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-2931-7530

e-mail: elenashcherbina@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Віталій КРИКУН, канд. філос. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-2531-0414

e-mail: krikun_vitaly@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Таміла БАУЛІНА, канд. філос. наук

ORCID ID: 0000-0001-8358-5582

e-mail: baulina.tamila@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕХОКАМЕРА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Вступ. У статті досліджується поява, сутність і становлення поняття "ехокамера" у сфері філософії. Розглядаються основні тлумачення та практичні аспекти застосування цього поняття представниками філософської спільноти. Зважаючи на відсутність усталеного варіанту розуміння поняття "ехокамера", здійснено спробу визначення його змісту за аналогією із уже усталеним тлумаченням фізичного аналога, а саме резонатора. Обґрунтовується доречність проведення подібної аналогії. Специфіку функціонування ехокамер розглянуто за подібністю із функціонуванням резонатора й супутніх йому явищ. Розглядається описане Г. Франке явище "інтелектуального інбридингу" ("geistiger Inzucht").

Методи. Теоретико-методологічні засади розвідки ґрунтуються на принципах наукової об'єктивності, неупередженості та системності. Під час проведення дослідження було використано загальнонаукові, філософські та спеціальні методи пізнання соціально-політичних явищ, зокрема загальні методи аналізу, синтезу, компаративний метод тощо.

Результати. Запропоновані авторське розуміння змісту поняття "ехокамера" та передумови її стабільності, які обумовлені властивостями свідомості людини, а саме: "зона комфорту", "кліповість мислення" і принцип "свій – чужий". Обґрунтовується доречність розгляду й основні властивості ехокамери як технології ефективного комунікаційного впливу. Серед методів руйнування ехокамер розглядаються розвиток навичок критичного мислення та цифрової грамотності, дотримання принципів диверсифікації джерел інформації та "range of reasonable alternatives", виникнення когнітивного дисонансу, а також явище емоційного резонансу.

Висновки. Ехокамери становлять суттєву загрозу як для гармонійного розвитку особистості людини, так і для стабільного існування цивілізованих суспільств. Методи протидії ехокамерам потребують подальшої розробки й поширення у суспільстві.

Ключові слова: ехокамера, резонанс, резонатор, емоційний резонанс, критичне мислення, технології комунікаційного впливу.

Вступ

Пізнання людиною самої себе й навколишнього середовища з давніх часів розглядається як одне з базових завдань, яке постає перед особистістю в процесі її життєдіяльності. Механізм пізнання відбувається в результаті мисленнєвої діяльності, для якісного здійснення якої замало дотримання правил і законів логіки, оскільки важливим є достовірність інформації, яку використовують як засновки. Саме інформація є початковим і одним з визначальних факторів ефективності пізнавальної діяльності людини. У сучасності інформацію оцінюють саме як стратегічний ресурс, але ще з давніх часів розумні люди її оцінювали високо. "Хто володіє інформацією, той володіє світом" – авторство цього афоризму приписують Натану Ротшильду, який успішно його використовував у власній комерційній діяльності.

Інформаційно-надактивне ХХІ ст. крізь призму військових конфліктів демонструє домінування саме інформаційної компоненти в сучасній моделі війни. Російсько-українська війна продемонструвала українському суспільству і всьому світу деструктивні наслідки від застосування пропаганди, постправди, фейків, ІПСО (інформаційно-психологічна операція) та інших видів зброї інформаційного фронту. Навіть у кінетичній компоненті війни інформація все одно залишається на піку актуальності – якість інформації та швидкість її передачі визначають події на сучасному полі бою. Тому на перший план вийшли різні БПЛА (безпілотні літальні апарати), які здатні навіть онлайн транслювати хід бойових дій і тим самим

сприяти перемозі. Сучасні технології кінетичної війни дозволяють отримати вирішальну перевагу над ворогом.

Джерела. Теоретичною базою дослідження виступили розвідки низки вітчизняних і закордонних авторів, таких як Р. Барт (R. Barthes), Г. Франке (H.W. Franke), К. Санстейн (C.R. Sunstein), С.Т. Нгуєн (C.Thi Nguyen), К. Діас Руїс (C. Diaz Ruiz), Т. Нілссон (T. Nilsson), О. Комар та інші. Також були враховані статті енциклопедичного характеру, дотичні до окресленої тематики.

Методи

Теоретико-методологічні засади розвідки ґрунтуються на принципах наукової об'єктивності, неупередженості й системності. Під час проведення дослідження були використані загальнонаукові, філософські та спеціальні методи пізнання соціально-політичних явищ, зокрема загальні методи аналізу, синтезу, компаративний метод.

Результати

У сфері інформаційної війни, зокрема й інформаційного впливу, загалом спостерігається постійне вдосконалення засобів впливу, оскільки контроль над поширенням інформації відкриває перед зацікавленими особами значні можливості. За таких умов пересічний громадянин виступає не стільки особистістю, скільки об'єктом важливості. Систему засобів, прийомів, технік впливу, спрямованих на досягнення бажаного результату за умов комунікації в сучасності, називають *технологіями комунікаційного впливу*. Подібні технології є лише інструментарієм, а наслідки від його застосування можуть бути різними й визначаються бажаннями суб'єкта впливу. Для кожної людини

надважливою стає навичка критичного мислення при осягненні інформаційного простору, яка є індивідуальним захистом від спроб уведення нас в оману засобами інформаційного впливу. Дослідники визначають чимало прикладів технологій комунікаційного впливу, серед яких можна виділити пропаганду, агітацію, постправду, ІПСО та інші. Одним зі здобутків сучасності у сфері комунікаційного впливу можна назвати технологію "ехокамери".

Сам термін "ехокамера" походить зі сфери фізики (акустики) і пов'язаний з явищем віддзеркалення з подальшим посиленням звукових хвиль від стін певного штучного або природного походження замкненого простору (камери).

Появу терміна "ехокамера" ("*la chambre d'échos*") у царині філософії пов'язують із творчістю Р. Барта, який з його допомогою прагнув пояснити явище, що виникає під час читання людиною тексту (твору), у результаті чого виникає інтертекст. У таких умовах спостерігається поверхневе сприйняття змісту, яке з'являється через суб'єктивний характер розуміння значення слів природної мови. Барт зазначає, що слова вільно переносяться з однієї системи в іншу, а системи взаємодіють між собою, проте слова використовуються як емблеми, без занурення у відповідну систему (Barthes, 1977, p. 74). Урешті-решт, текст повертає читачеві привнесений ним самим зміст, тобто відбувається збагачення початкової, авторської семантики.

Безпосередньо в аспекті комунікаційного впливу специфіку ехокамери як технології переконання розглядав Г. Франке і запропонував для цього власний термін, а саме "інтелектуальний інбридинг" ("*geistiger Inzucht*"). Розглядаючи шкідливі як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому методи та засоби комунікаційного впливу, Франке наголошує на значній небезпеці цілеспрямованого рекламування (пропаганди) релігійних або політичних поглядів. Небезпечність обумовлена низкою чинників, а саме:

1) відсутність запобіжників (запобіжником негативного впливу комерційної реклами Франке вважає "можливості гаманця" певної людини);

2) схильність до утворення груп спілкування за спільними інтересами/поглядами, що призводить до значного звуження кількості джерел інформації та її різноманітності. За таких умов люди втрачають навичку критичного мислення, отримують лише комфортну для них інформацію і виправдовують будь-які морально негативні елементи їх світогляду.

Окреслену ситуацію замкненого й комфортного інформаційного простору, в якому як відлуння поширюються бажані погляди, Франке називає колом інтелектуального інбридингу (інтелектуальне самозапилювання). На думку дослідника, людині притаманно дотримуватись усереднених щодо власного кола спілкування поглядів і лише незначні відхилення від подібного усереднення визначають індивідуальність певної особистості (Frankе, 1964, p. 120-121).

На нашу думку, є всі підстави вважати саме Г. Франке першим, хто розглянув властивості ехокамери як комунікаційної технології, хоча він і використовує іншу термінологію. Франке вдалось дуже точно описати сутність явища, властиві йому риси й усвідомити небезпечні наслідки. Також варто звернути вагу на те, що сучасні вчені передусім розглядають явище ехокамери в контексті соціальних мереж і месенджерів, коли створені максимально сприятливі умови. Г. Франке у своїх пошуках спирався на властивості комунікаційного простору домережевої доби.

Серед сучасних дослідників комунікації одним із перших на явище ехокамери звернув увагу Кас Санстейн, який визнає його негативним наслідком певних особливостей функціонування мережі Інтернет. Учений розглядав його в контексті вивчення особливостей поляризації людей за поглядами. Під феноменом групової поляризації Санстейн розуміє "...бажання людей спілкуватись передусім з однодумцями, щоб додатково стверджуватись у власних поглядах..." (Sunstein, 2001, p. 5). У результаті поляризації утворюються групи однодумців з обмеженим/закритим доступом для інших людей/поглядів. Санстейн наголошує, що подібні середовища з однорідними думками (ехокамера) можуть становити значну загрозу, оскільки створюють умови, необхідні для процвітання екстремістських і фанатичних поглядів (Sunstein, 1999, p. 4; 2001, p. 5, 9). У свою чергу, збільшення кількості людей, які мають з певних причин обмежений доступ до джерел інформації, стає загрозою для суспільства в цілому, оскільки зростає ймовірність активізації "каскадного ефекту", сутність якого полягає у тому, що людям притаманно через брак інформації покладатись на думки, що висловлюються оточуючими. Збільшення кількості людей, що висловлюють певні думки, сприяє зростанню рівня довіри до відповідної точки зору серед інших людей (Sunstein, 2001, p. 10).

Аналізуючи комунікаційні аспекти соціальних і політичних процесів, Санстейн доходить висновку, що для досягнення конструктивних результатів за умов комунікації варто уникати як ехокамер, так і варіанту з виключно двополосним обговоренням. І чим більшою є прірва між полюсними позиціями, тим загрозовішою є ситуація. Натомість конструктивність можна забезпечити завдяки униканню поляризації, а сприянню розгляду питання крізь призму діапазону розумних альтернатив (range of reasonable alternatives) (Sunstein, 1999, p. 30).

С. Нгуен розглядає відразу два соціально-епістемічні феномени: ехокамеру та "епістемічну бульбашку" ("*epistemic bubble*"). Ехокамера є більш складним і стійким явищем, а її утворення передбачає свідоме виключення, дискредитацію альтернативних джерел інформації, з одного боку, і формування повної довіри до камероутворювальних джерел з іншого. У свою чергу епістемічна бульбашка може виникнути просто в результаті впливу неякісної інформації (Nguen, 2018, p. 31, 33). Нгуен розглядає процес розвитку особистості (виховання, освіту тощо) як процес потрапляння до ехокамери. За таких умов надважливе значення набуває якість інформації, під впливом якої відбувається формування переконань особистості – помилкова інформація призводить до утворення помилкових переконань.

У контексті російсько-української війни дослідження ефекту ехокамери набуває значного інтересу і в українському науковому просторі. Приміром, О. Комар розглядає ефект ехокамери в епістемологічному контексті, акцентуючи увагу на впливі когнітивних упереджень і заміні істини постправдою. Авторка зазначає про важливість вивчення ефекту ехокамери "не лише для розуміння когнітивних механізмів формування переконань..., але і для передбачення ефективності діяльності пропаганди" (Комар, 2023, с. 243).

Дослідники ехокамер наголошують на значній актуалізації відповідного явища в умовах невпинного зростання відсотка комунікаційних актів саме в цифровому середовищі: якщо за часів розквіту риторики в Стародавній Греції люди збирались на площах, то в сучасності це відбувається на форумах, сайтах, каналах тощо. Йдеться про різні комунікаційні майданчики у віртуальному

світі, у межах яких утворюються різноманітні за інтересами ком'юніті. Саме вони стають предметом уваги для тих, хто прагне поширювати бажану інформацію, погляди. У першу чергу йдеться про різного роду пропагандистські проекти, які, спираючись на фінансову та правову підтримку від замовника, здійснюють власну деструктивну діяльність. Такий стан справ спостерігався в Росії під час підготовки російського суспільства до війни з Україною. У першу чергу були створені умови для виникнення епістемічної бульбашки: влада силовою шляхом отримала контроль над найвагомішими ЗМІ та відкрила доступ населення до незалежної інформації. Наступним етапом стало законодавче обмеження свободи слова – будь-які незручні думки та погляди підлягали вдаленню засобами модератції навіть на рівні електронних ЗМІ або ком'юніті. У результаті російська влада отримала переважну більшість населення з атрофованим критичним мисленням і схожими поглядами, решта – під загрозою репресій – уникають висловлення поглядів, які не відповідають державній пропаганді. Лише окремі особистості з населення Росії мають сміливість на формування власної думки.

На підставі аналізу наявних досліджень ехокамери в галузі філософії, можна дійти висновку, що відсутнім є усталений підхід і загальновизнане розуміння сутності самого явища. Для вирішення поставлених завдань варто звернутись до надбань фізики, оскільки походження поняття "ехокамера" у сфері філософії пов'язують з акустичним явищем відлуння й фізичним поняттям "резонатор" та його властивостями. Фізична теорія розглядає резонатор (лат. *resono* – "звучати у відповідь", "відгукуватися") як "... *пристрій або природний об'єкт, у якому відбувається накопичення енергії коливань, що поступається ззовні*" (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 507). Тобто резонатор являє собою коливальну систему, якій притаманна спроможність до накопичення енергії коливань за рахунок акумулювання енергії завдяки виникненню резонансу – "... *різке зростання амплітуди вимушених коливань, коли частота вимушуючої сили близька до частоти власних коливань системи*" (Курс фізики ..., 2008, с. 61). Можна констатувати, що резонанс виникає в результаті максимального наближення зовнішньої частоти коливань до власної частоти системи, що може призвести до руйнування відповідного об'єкта.

Для якісного усвідомлення сутності й особливостей ехокамери як частини комунікаційного середовища пропонуємо розглянути її функціонування за аналогією з резонатором, як фізичним об'єктом. За таких умов можна провести низку аналогій:

- явищу резонансу відповідає явище відлуння думок, поглядів;
- резонатору, як штучному або природному об'єкту, відповідає ехокамера, як частина комунікаційного простору, що утворена штучним або природним шляхом;
- явище резонансу в резонаторі як об'єкті виникає внаслідок впливу коливань певної частоти (акустичний спектр), які можна зіставити з емоційним спектром учасників ехокамери.

Екстраполюючи фізичну теорію на комунікаційні процеси можна припустити, що у випадку поширення ехокамерою певного типу інформації утворюється певного виду емоції, які можуть спричинити її руйнування. Отже, емоція, яка є системоутворювальною (базовою) для деякого ком'юніті, за аналогією зі збудженням резонатора на власній частоті може викликати його руйнування. Як приклад можна розглянути ком'юніті в російському сегменті інтернету, "власною частотою" яких

можна назвати ненависть до всього українського. Проте поява емоції ненависті серед учасників такої ехокамери з її подальшим посиленням може призвести до руйнування подібного ком'юніті.

Розглядаючи питання виявлення причини утворення та стійкості ехокамер, на нашу думку варто звернути увагу на певні особливості людської свідомості, а саме:

- 1) "зона комфорту";
- 2) кліповість мислення;
- 3) принцип "свій – чужий".

"Зоною комфорту" дослідники називають частину життєвого простору людини, перебування в якій характеризується відсутністю негативних відчуттів і переживань. Ідеться про внутрішній, психологічний стан людини, який формується внаслідок передусім зовнішніх подій. Відповідно "зона комфорту" утворюється завдяки перебуванню людини у стані фізичного та психологічного комфорту, тобто у гарно відомих і зрозумілих умовах. На думку психологів, надлишкове перебування в таких умовах стабільності й суцільної безпеки призводить до деградації особистості, тому вони рекомендують виходити за межі "зони комфорту", де людину чекають нові події, знайомства, ризики, враження... Долаючи труднощі, пізнаючи нове, людина набуває життєвого досвіду і розвивається як особистість. Отже, саме прагнення залишатись у "зоні комфорту" виступає одним із факторів, що забезпечують стабільність ехокамер.

Наступну передумову стандартності ехокамер можна розкрити завдяки зверненню до явища "кліповості мислення", щодо тлумачення якого відсутня єдність серед представників різних сфер науки. У межах нашої розвідки пропонуємо використовувати такий варіант: "...здатність людини сприймати навколишній світ за допомогою короткого, яскравого посилу..." (Соболева, 2019, с. 87). Як наслідок, у людини формується фрагментальне сприйняття дійсності, яке не потребує рефлексії, замість єдиної, осмисленої картини світу, що обумовлене швидкими змінами об'єктивної реальності. У свою чергу втрата регулярної потреби в рефлексії призводить до атрофії навички критичного мислення і, як наслідок, втрати спроможності об'єктивно оцінювати реальність, що без сумніву сприяє стабільності ехокамер.

Ще одним підґрунтям стабільності ехокамер варто визнати фундаментальний для свідомості людини принцип "свій – чужий", який привертає увагу дослідників із різних сфер, а саме психології, антропології, семіотики, етнолінгвістики тощо. Спільним для окреслених підходів є визнання опозиції "свій – чужий" одним із базових принципів людської свідомості: "...*уявлення про "своє" і "чуже" почали формувати ще в архаїчній свідомості ... У результаті свідомість давньої людини виробила систему внутрішньої організації навколишнього світу, що являла собою впорядковану схему дуалістичних уявлень, яка у процесі усвідомлення людиною своєї індивідуальності призвела до розколу дійсності на два простори: "свій", у якому все було знайомим і зрозумілим, та "чужий", що був невідомим і становив загрозу*" (Семашко, 2014, с. 239). Розглянувши властивість свідомості людини безсумнівно відповідає специфіці інформаційно-комунікаційного простору, який виникає внаслідок утворення ехокамери (до категорії "свої" належать погляди, які відповідають інтересам і поглядам архітектора й учасників, а "чужі" – що не відповідають).

Під поняттям "архітектор" ехокамери ми пропонуємо розуміти людей, за ініціативою яких було утворено і згідно з інтересами яких використовується відповідний сегмент

інформаційно-комунікаційного простору. Зважаючи на механізм утворення, можна виділити два типи ехокамери:

1) несвідома – утворюється людиною для власного спокою, уникнення зовнішніх подразників, формується "зона комфорту";

2) свідомо – створюється на базі певних ком'юніті як технологія для ефективного комунікаційного впливу. Некритичне ставлення до думок, що лунають від "своїх", робить ехокамеру ефективним засобом впливу.

Уявлення стосовно процесу утворення ефекту ехо в ехокамері можна створити завдяки двоетапній схемі, яка була запропонована Карлосом Діасом Руїсом і Томасом Нілссоном у контексті аналізу поширення дезінформації соціальними мережами на прикладі ком'юніті прихильників теорії плоскої Землі. На думку дослідників, поширення дезінформації в умовах ехокамери відбувається у два етапи:

1) "посів" – організатори у прихованій формі, надаючи передусім оманливу інформацію, яку видають за достовірну, ініціюють серед членів ком'юніті обговорення необхідних думок;

2) "відлуння" – членами відповідного ком'юніті проводиться обговорення запропонованої інформації у форматі суперечки з уявними опонентами (Ruiz, Nilsson, 2023).

На нашу думку, ефективність другого етапу забезпечується дією принципу "свій – чужий". Розміщена на етапі "посіву" брехня може бути подана у зв'язці з "чужими", наприклад: "Чужі вважають, що ... Ми не чужі, бо чужі дурні/погані, а тому ми так не вважатимемо". Тобто, замість аналізу достовірності початкової інформації члени ехокамери відразу починають її захищати/критикувати в контексті конфронтації з уявними опонентами.

Дискусія і висновки

На нашу думку під поняттям "ехокамера" варто розуміти частину інформаційно-комунікаційного простору, який виникає в результаті відмежування від потенційно небезпечного зовнішнього впливу, характеризується наявністю однотипних думок і переконань для суб'єктів однієї спільноти, атрофованістю навички критичного мислення тощо.

Одним із перших, хто розглянув специфіку ехокамери як технології комунікативного впливу, був Г. Франке, який зробив це кризь призму явища "інтелектуального інбридингу" ("*geistiger Inzucht*").

Цілями при утворенні ехокамери виступають досягнення емоційного комфорту для її учасників і утворення контрольованого середовища для архітектора. Утворення ехокамери передбачає формування образу "зовнішнього ворога, небезпеки", що виступає одним із системоутворювальних факторів. Стабільність ехокамери обґрунтовується використанням низки особливостей свідомості людини, таких як "зона комфорту", "кліповість мислення" і принцип "свій – чужий".

Ехокамери становлять суттєву загрозу як для гармонійного розвитку особистості людини, так і для стабільного існування цивілізованих суспільств, оскільки вони сприяють поширенню різних екстремістських поглядів і дераціоналізації мислення людини. Потенціал для руйнування ехокамер можна розділити на два напрями:

1) розвиток навички критичного мислення, дотримання диверсифікації джерел інформації, виникнення когнітивного дисонансу (Nguyen, 2020), дотримання принципу "range of reasonable alternatives" (Sunstein, 1999), цифрову грамотність тощо.

2) руйнування із середини в результаті виникнення ефекту емоційного резонансу.

Завдяки власним характеристикам ехокамера може ефективно використовуватись як комунікаційна технологія, оскільки в середині неї створюються сприятливі умови для поширення необхідних думок, поглядів.

Внесок авторів: Олена Щербина – наукове керівництво дослідженням, наукове редагування тексту рукопису; Віталій Крикун і Таміла Бауліна – здійснювали дослідження, збір, обробку й узагальнення даних, методологію, написання основного тексту рукопису, формулювання висновків; Таміла Бауліна – розкрила специфіку функціонування ехокамери за аналогією з резонатором; Віталій Крикун – досліджував передумови стабільності ехокамер та їхню типологізацію.

Список використаних джерел

Вакулєнко, М. О., Вакулєнко, О. В. (2008). *Фізичний тлумачний словник*. ВПЦ "Київський університет".

Комар, О. В. (2023). Ефект ехокамери у персональній комунікації у російсько-українській війні. *X Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю "Розвиток основних напрямів соціоумітарних наук: проблеми та перспективи"* (м. Кам'янське, 1–2 червня 2023, 241–243. https://www.researchgate.net/publication/375121214_EFEKT_EHOKAMERI_U_PERSONALNIJ_KOMUNIKACII_U_ROSIJSKO-UKRAINSKIJ_VIJNI#fullTextFileContent (дата звернення: 20.12.2023).

Курс фізики "*Модульно-рейтингова система навчання*". (2008). Андріяшук М. В., Вербицький Б. І., Король А. М. (упоряд.). НВЦ "Фламенко".

Семашко, Т. (2014). Межі дихотомії "свій" – "чужий" в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*, 2, 237–241. <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/64851/Semashko.pdf>

Соболева, С. М. (2019). Кліпове мислення як соціально-психологічний феномен та його роль у навчально-пізнавальній діяльності студентів. *Теорія і практика сучасної психології*, 3(2): 86–90. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-2.16>

Barthes, R. (1977). *Roland Barthes by Roland Barthes*. Richard Howard (Transl.). The Macmillan press LTD.

Franke, H. W. (1964). *Der manipulierte Mensch*. Grundlagen der Werbung und der Meinungsbildung. F. A. Brockhaus.

Ruiz Diaz, C., Nilsson, T. (2023). Disinformation and Echo Chambers: How Disinformation Circulates on Social Media Through Identity-Driven Controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18–35. <https://doi.org/10.1177/07439156221103852>

Sunstein, C. R. (1999). The law of group polarization. *John M. Olin Law & Economics Working Paper*, 91. <http://doi.org/10.2139/ssrn.199668>

Sunstein, C. R. (2001). *Echo Chambers: Bush v. Gore, Impeachment, and Beyond*. Princeton University Press.

References

Barthes, R. (1977). *Roland Barthes by Roland Barthes*. Richard Howard (Transl.). The Macmillan press LTD.

Franke, H. W. (1964). *Der manipulierte Mensch*. Grundlagen der Werbung und der Meinungsbildung. F. A. Brockhaus.

Komar, O. V. (2023). The effect of the echo chamber in personal communication in the Russian-Ukrainian war. *10th All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation "Development of the main directions of socio-humanitarian sciences: problems and prospects"* (Kamyanske, June 1–2, 2023), 241–243 [in Ukrainian]. https://www.researchgate.net/publication/375121214_EFEKT_EHOKAMERI_U_PERSONALNIJ_KOMUNIKACII_U_ROSIJSKO-UKRAINSKIJ_VIJNI#fullTextFileContent (access date: 20.12.2023).

Physics course modular-rating system of education: tutorial. For students Higher Technical Education Closed (2008). Andriyashuk M.V., Verbytskyi B.I., Korol A. M. (compilers). "*Flamenco*" Scientific Center [in Ukrainian].

Ruiz Diaz, C., Nilsson, T. (2023). Disinformation and Echo Chambers: How Disinformation Circulates on Social Media Through Identity-Driven Controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18–35. DOI: <https://doi.org/10.1177/07439156221103852>

Semashko, T. (2014). The limits of the dichotomy "own" – "alien" in the aspect of ethnic stereotyping. *Scientific notes Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: Linguistics*, 2, 237–241 [in Ukrainian]. <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/64851/Semashko.pdf>

Soboleva, S. M. (2019). Clip thinking as a socio-psychological phenomenon and its role in the educational and cognitive activity of students. *Theory and practice of modern psychology*, 3(2), 86–90 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-2.16>

Sunstein, C.R. (1999). The law of group polarization. *John M. Olin Law & Economics Working Paper*, 91. DOI: <http://doi.org/10.2139/ssrn.199668>

Sunstein, C.R. (2001). *Echo Chambers: Bush v. Gore, Impeachment, and Beyond*. Princeton University Press.

Vakulenko, M. O., Vakulenko, O. V. (2008). *Physical explanatory dictionary*. PPC "Kyiv University" [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 01.12.23

Прорецензовано / Revised: 11.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 18.12.23

Olena SHCHERBYNA, DSc (Philos.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-2931-7530
e-mail: eyshcherbina@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Vitaly KRIKUN, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-2531-0414
e-mail: krikun_vitaly@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Tamila BAULINA, PhD (Philos.)
ORCID ID: 0000-0001-8358-5582
e-mail: baulina.tamila@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECHO CHAMBER AS A TECHNOLOGY OF COMMUNICATION INFLUENCE

B a c k g r o u n d . *The article examines the appearance, essence and formation of the concept of "echo chamber" in the field of philosophy. The main interpretations and practical aspects of the application of this concept by representatives of the philosophical community are considered. Considering the lack of an established version of the concept of "echo chamber", an attempt was made to define its meaning by analogy with the already established interpretation of a physical analogue, namely, a resonator. The appropriateness of such an analogy is justified. The specifics of the operation of echo chambers are considered by analogy with the operation of the resonator and its associated phenomena. The phenomenon of "intellectual inbreeding" ("geistiger Inzucht") described by H. Franke is considered.*

M e t h o d s . *The theoretical and methodological foundations of the research are based on the principles of scientific objectivity, impartiality and systematicity. During the research, general scientific, philosophical, and special methods of studying social and political phenomena were used, including general methods of analysis, synthesis, and comparative methods.*

R e s u l t s . *The author's understanding of the meaning of the concept of "echo chamber" and the prerequisites for its stability, which are determined by the properties of human consciousness, namely: "comfort zone", "clipping of thinking" and the principle of "own-foreign" are offered. The appropriateness of consideration and the main properties of the echo chamber as a technology of effective communication influence are substantiated. Among the methods of destroying echo chambers, the development of critical thinking skills and digital literacy, compliance with the principles of diversification of information sources and "range of reasonable alternatives", the occurrence of cognitive dissonance, as well as the phenomenon of emotional resonance are considered.*

C o n c l u s i o n s . *Echo chambers pose a significant threat both to the harmonious development of the human personality and to the stable existence of civilized societies. Methods of countering echo chambers require further development and dissemination in society.*

K e y w o r d s : *echo chamber, resonance, resonator, emotional resonance, critical thinking, technologies of communication influence.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.